

بررسی عوامل تعیین کننده سود خالص در بانکداری بدون ربا با تأکید بر تفاوت سود قطعی و علی الحساب (مطالعه موردی: نظام بانکداری بدون ربا ایران)

مهدی قائمی اصل*

تاریخ دریافت: ۹۴/۰۲/۲۳

شهاب متین**

تاریخ پذیرش: ۹۴/۱۰/۳۰

صادق بافنده ایمان دوست***

سیدمهدی موسوی برودی****

چکیده

بر اساس قانون بانکداری بدون ربا، بانک مجاز است سپرده‌هایی که نزد بانک به امانت گذاشته می‌شود را به وکالت یا وصایت از سپرده‌گذار در طرح‌های سودده به کار برده و در پایان سال مالی سود حاصله از فرآیندهای اقتصادی را پس از کسر حق الوکاله و مالیات‌های متعلقه بین خود و سپرده‌گذار تقسیم نماید. مهمترین ویژگی قانون بانکداری بدون ربا، تغییر نظام تجهیز و تخصیص منابع، معرفی عقود مشارکتی و مبادله‌ای و حذف ربا از نظام بانکی در کنار جایگزین نمودن نرخ سود علی الحساب در عقود با بازدهی متغیر است. در این پژوهش به منظور ارزیابی اهمیت عملکرد مطابق قانون بانکداری بدون ربا در سودآوری بانک‌های سیستم بانکی ایران، عوامل مؤثر بر سود خالص بانک‌ها در دوره ۱۳۹۲-۱۳۸۶ مورد بررسی قرار گرفته است. بر اساس نتایج پژوهش با افزایش یک درصدی در تفاوت سود علی الحساب و قطعی، سود خالص بانک‌ها ۰/۱۱ درصد افزایش خواهد داشت که رقم قابل توجهی است. به عبارت دیگر چنانچه عملکرد بانک‌ها بر اساس این اصل مهم بانکداری بدون ربا باشد، نه تنها تأثیر منفی بر سوددهی خالص بانک نخواهد داشت، بلکه منجر به افزایش سود خالص نیز خواهد شد. به علاوه عملکرد قانون‌مدار و کارآمد بانک در اعطای واقعی سود علی الحساب و محاسبه رقم قطعی این سود در پایان دوره، می‌تواند مشوق بزرگی برای جذب منابع بانکی باشد و شبیه نزدیک شدن ماهیت برخی از عقود با بازدهی متغیر به قراردادهای ربوی را از میان بردارد.

واژگان کلیدی

سود خالص بانک، نظام بانکی ایران، بانکداری بدون ربا، تفاوت سود قطعی و علی الحساب

طبقه‌بندی JEL: G21, G22, G2

* دکتری علوم اقتصادی، مدرس دانشکده اقتصاد دانشگاه خوارزمی (نویسنده مسئول) m.ghaemi84@gmail.com

** کارشناس ارشد علوم اقتصادی
matin.econ@gmail.com

*** دانشیار گروه اقتصاد، دانشگاه پیام نور
imandoust@pnu.ac.ir

**** دانشجوی دکتری علوم اقتصادی، دانشگاه امام صادق(ع)
barrodi@isu.ac.ir

مقدمه

در ایران نقش بانک‌ها در تأمین مالی بخش‌های مختلف اقتصادی به مراتب قوی‌تر و پررنگ‌تر از بازارهای سرمایه (بورس اوراق بهادار) می‌باشد؛ بنابراین، با توجه به نقش برجسته بانک‌ها در اقتصاد کشور، ارزیابی عملکرد آنها می‌تواند از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار باشد. سودآوری از جمله عوامل تأثیرگذار در ارزیابی عملکرد بانک‌ها به حساب می‌آید.

عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌ها را می‌توان به عوامل داخلی (تحت کنترل مدیریت بانک‌ها) و عوامل خارجی (خارج از کنترل مدیریت بانک‌ها) تقسیم نمود. روح حاکم بر قانون عملیات بانکی بدون ربا استقرار نظام پولی و اعتباری بر مبنای حق و عدل به منظور تنظیم گردش صحیح پول و اعتبار است. مهمترین ویژگی این قانون تغییر نظام تجهیز و تخصیص منابع و معرفی عقود مشارکتی و مبادله‌ای و حذف ربا از نظام بانکی و جایگزین نمودن نرخ سود علی‌الحساب است. اگرچه با اجرایی شدن قانون از سال ۱۳۶۳، شکل ظاهری آن در عمل حفظ شد و چهارچوب قانون در قالب قراردادهای رسمی منعقد بین بانکی و مشتری نیز کمابیش رعایت گردید، اما تعیین نرخ سود علی‌الحساب که در واقع حداقل نرخ تضمینی از قبل تعیین شده برای سپرده‌های مدت‌دار بود از یک طرف و نرخ ثابت تعیین شده در ارائه تسهیلات مشارکتی و صوری شدن قراردادهای منعقد در عمل موجب شد تا در واقع قانون به‌درستی اجرا نشود.

طبق قانون بانکداری بدون ربا مصوب سال ۱۳۸۷ بانک مجاز است سپرده‌هایی که نزد بانک به امانت گذاشته می‌شود را به وکالت یا وصایت از سپرده‌گذار در طرح‌های سودده به‌کاربرده و در پایان سال مالی سود حاصله از فرآیندهای اقتصادی را پس از کسر حق‌الوکاله و مالیات‌های متعلقه بین خود و سپرده‌گذار تقسیم نماید.

بخشی از سود که متعلق به سپرده‌گذار می‌باشد به دودسته تقسیم می‌شود:

۱. سود علی‌الحساب؛ که طبق قرارداد بانک و سپرده‌گذار در ابتدای سپرده‌گذاری در قالب درصدی از سرمایه اولیه به صورت ماهانه، سالانه و یا در سررسید پرداخت می‌گردد.

۲. سود قطعی؛ سودی است که بانک بیش از سود اعلام‌شده در پایان سال به دست آورده است که موظف است آن را مابین سرمایه‌گذاران تقسیم نماید (در واقع سود قطعی عبارت است از سود واقعی پایان دوره منهای سود علی‌الحساب پرداخت‌شده).

در این میان معضل سود علی‌الحساب تضمین‌شده، عدم اطلاع مردم و کارمندان از ضوابط اجرایی بانکداری بدون ربا و نبود اخلاق حرفه‌ای در سیستم بانکی کشور از مهمترین نواقص در الگوی اجرایی بانکداری بدون ربا در ایران است که در صورت اطلاع‌رسانی کافی و رفع موانع اجرایی، می‌تواند اطمینان بخش بزرگی از جامعه را در خصوص سپرده‌های سرمایه‌گذاری در بانک‌ها جلب نماید و از طریق جذب طیف گسترده‌ای از مشتریان، سوددهی بانک را افزایش دهد.

بر این اساس در این پژوهش به منظور ارزیابی جایگاه عملکرد مطابق قانون بانکداری بدون ربا در سودآوری بانک‌های سیستم بانکی ایران، ابتدا مبانی نظری مورد بررسی قرار گرفته است و سپس ادبیات پژوهش در بخش سوم ارائه شده است. در بخش چهارم مدل داده‌های ترکیبی مورد استفاده به منظور ارزیابی فرضیه تحقیق معرفی شده و پس از برآورد الگوی پژوهش، نتایج مربوطه ارائه شده است. در نهایت نتیجه‌گیری و دلالت‌های پژوهش بر مبنای نتایج حاصله ارائه شده است.

۱. مبانی نظری

بانکداری بدون ربا در جهان اسلام، از ایدئولوژی ایجاد «اقتصادی اسلامی» آغاز شد و به تدریج، به شکل بانکداری اسلامی کنونی تجلی یافت. نظریه‌پردازان بانکداری اسلامی

از جمله حسن‌البناء و شهید صدر قواعدی تنظیم کردند که می‌توان آن را اصول بانکداری اسلامی نامید. در طی ۴۰ سال گذشته، بانک‌های اسلامی به سرعت رشد کرده و در بیش از ۵۰ کشور جهان دایر شده‌اند. در ایران، پاکستان و سودان فقط بانک‌های اسلامی اجازه فعالیت دارند و در کشورهای دیگر مانند بنگلادش، مصر، اندونزی، اردن و مالزی، بانک‌های اسلامی در کنار دیگر بانک‌ها وجود دارند. بانکداری اسلامی فقط محدود به کشورهای اسلامی نیست و در کشورهای غربی نیز رواج روزافزون دارد. در بانکداری اسلامی، بهره یا ربا مطالبه نمی‌شود؛ زیرا در ربا کسب پول از محل پول صورت می‌گیرد، نه از طریق پرداختن به کسب‌وکار و به همین دلیل، از آن تحت عنوان «استثمار» نیز یاد می‌شود (محسنی زنوزی و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۳۵). همانگونه که خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «ای اهل ایمان، از خدا پروا کنید و اگر مؤمن (واقعی) هستید آنچه را از ربا (بر عهده مردم) باقی مانده است، رها کنید و اگر چنین نکنید (و بر رباخواری اصرار ورزیدید) به جنگی بزرگی از سوی خدا و رسولش (برضد خود) یقین کنید و اگر توبه کنید اصل سرمایه‌هایتان برای خود شماست (و سودهای گرفته شده را به مردم بازگردانید) که در این صورت، نه ستم می‌کنید و نه مورد ستم قرار می‌گیرید» (بقره: ۲۷۸-۲۷۹).

یکی از تفاوت‌های اساسی بانکداری بدون ربا با بانکداری مبتنی بر بهره در چگونگی پرداخت سود به سپرده‌ها است. در نظام بانکداری مبتنی بر بهره، عایدی سپرده‌گذار بر اساس نرخ ثابت بهره و مدت زمان سپرده‌گذاری شده تعیین می‌شود؛ اما در بانکداری بدون بهره، تنها سهم سود مشخص شده و میزان سود در انتهای کار و پس از حسابرسی سود و زیان طرح‌ها تعیین می‌شود. در اسلام، هیچ تضادی بین اقتصاد و مذهب وجود ندارد و تجارت و کسب‌وکار بر مبنای اصول مذهبی و شرعی انجام می‌شود. قوانین اسلامی بر تمام جوانب زندگی و فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی مسلمانان حاکم است. مهمترین اصلی که بر زندگی اقتصادی مسلمانان حاکم است

اصل «حرمت ربا» (بهره) است که در دوره‌های گوناگون، محل بحث و توجه بسیاری از اندیشمندان اسلامی بوده است. در اسلام، بهره یا ربا مطالبه نمی‌شود؛ زیرا موجب فساد می‌گردد (محسنی زنوزی و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۳۶).

بین نرخ بهره و سود مشارکت در سنت اسلامی، تفاوت‌هایی وجود دارد. در بانکداری اسلامی، سپرده‌گذار بانک را به‌عنوان وکیل خود در تمام عملیات سرمایه‌گذاری و مشارکت انتخاب می‌کند. از این رو، بانک‌ها از طرف موکلان خود، در تمام عقود اسلامی مشارکت نموده، به نمایندگی از سپرده‌گذاران در سود و زیان مشارکت دارند؛ اما در بانکداری نظام سرمایه‌داری و بازار آزاد، سپرده‌گذاران سپرده خود را با نرخ مشخص، بنا به نوع سپرده‌ها به بانک قرض می‌دهند و بانک حتی هزینه سپرده‌گذاری را از سپرده‌گذار اخذ می‌نماید. در این نوع سرمایه‌گذاری، بانک در حکم واسطه مالی بین سپرده‌گذار و وام‌گیرنده عمل می‌کند. در نتیجه، با توجه به موارد مزبور، نرخ‌های بهره معمولاً برای یک دوره زمانی مشخص، ثابت است؛ اما نرخ سود در بانکداری اسلامی - که به آن «سود مشارکت» گفته می‌شود - اصولاً ثابت نیست. به‌طور کلی، بر اساس فلسفه اسلامی، با توجه به مشاع بودن سپرده‌ها و اعتبارات، تعیین نرخ‌های سود به‌نوبه خود، مبتنی بر بازدهی مثبت یا منفی مجموع فعالیت‌ها و اعتبارات و مشارکت‌های بانک است. مجموع ارزش افزوده حاصل از تمام معاملات و قراردادهای نیز بین سپرده‌گذاران و بانک‌ها به نسبت تأمین منابع، تقسیم می‌گردد (جمشیدی، ۱۳۸۲، ص ۳۳).

در راستای تحقق این آموزه اسلامی، قانون عملیات بانکی بدون ربا به‌منظور حذف ربا از نظام بانکی کشور از سال ۱۳۶۳ به مرحله اجرا درآمد. اگرچه منع دریافت و پرداخت ربا یکی از هسته‌های اصلی نظام پولی بانکداری بدون رباست، اما آموزه اصلی نظام اقتصاد اسلامی بر مبنای اصولی همچون تسهیم منافع و مخاطرات و احترام به حقوق و مالکیت فردی بنا شده و بنیان فلسفی اقتصاد اسلامی به مقوله‌های پایه‌ای

عوامل تولید و رفتار اقتصادی برمی گردد. نظام اقتصاد اسلامی بر مبنای ممنوعیت مطلق هرگونه دریافت و پرداخت نرخ بازده نقدی به صورت از پیش تعیین و تضمین شده استقرار یافته است. بنابراین، بسیاری از ابزارهای مهم پولی همچون بهره و ابزارهای مبتنی بر تنزیل دین به دین مردود است (جمشیدی، ۱۳۸۲، ص ۲۰).

در اقتصاد اسلامی، وقتی سود عادلانه است که مساوی با نرخ بازده سرمایه باشد. یکی از تفاوت‌های اساسی بانکداری اسلامی با بانکداری مبتنی بر بهره، آن است که در نظام بانکداری مبتنی بر بهره، نرخ بهره، میزان عایدی فرد سپرده‌گذار را بر اساس درصدی از سپرده و مدت زمان سپرده‌گذاری شده تعیین می‌کند. از همان ابتدا که صاحبان منابع مالی به بانک مراجعه می‌کنند، مشخص می‌گردد که به‌طور تضمینی در سررسید، چه قدر بهره به آنان تعلق می‌گیرد؛ اما در بانکداری بدون بهره سهم صاحب سرمایه در انتهای کار و پس از حسابرسی سود و زیان طرح تعیین می‌شود. درحالی‌که در طرف تجهیز منابع در عملیات بانکی با بهره نوعی تضمین وجود دارد، در عملیات بانکی بدون بهره، که با سرمایه‌گذاری و تولید جریان می‌یابد، عدم تضمین و عدم اطمینان، جزو ذاتی آن است. بازده و ارزش‌افزوده‌ای که خارج از قرارداد قرض برای سرمایه حاصل شود، به صاحب سرمایه تعلق دارد و نباید به حساب بانک گذاشته شود. به همین دلیل، ضرر و نقصان پدید آمده در جریان تولید نیز از اصل سرمایه و بازده آن کسر می‌شود و بانکداری اسلامی نمی‌تواند خارج از این اصل بدیهی عدالت، در حوزه تولید تعریف شود. حال اگر در نظام بانکی بدون بهره در طرف تجهیز منابع، نرخ سود به نوعی تضمین شود یا نرخ سود علی‌الحساب پرداخت گردد که تضمین عملی داشته باشد، عملکرد طرف تجهیز منابع در بانکداری با بهره و بدون بهره مشابه خواهد بود (محسنی زنوزی و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۳۵).

در ایران اسلامی، بانک‌ها پس از وقوع انقلاب، به یک‌باره ملکی اعلام شدند و در فاصله کوتاهی نیز قوانین مربوط به بانکداری اسلامی تدوین و تصویب گردید؛ اما

ساختارهای موجود و به جا مانده در نظام بانکی، همه بر مبنای الگوهای بانک‌های غربی پیش از انقلاب شکل گرفت. قانون بانکداری بدون ربا مشتمل بر بیست و هفت ماده و چهار تبصره در هشتم شهریور ماه سال ۱۳۶۲ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. بر اساس این قانون بانک‌ها مجاز به قبول سپرده‌های قرض الحسنه (جاری و پس انداز) و سرمایه‌گذاری مدت دار می‌باشند که در اولی بانک‌ها مکلف به بازپرداخت اصل سپرده می‌باشند و در دومی بانک‌ها صرفاً وکیل سپرده‌گذار هستند تا وجه سپرده را در امور مشارکت، مضاربه، اجاره به شرط تملیک، معاملات اقساطی، مزارعه، مساقات، سرمایه‌گذاری مستقیم، معاملات سلف و جعاله مورد استفاده قرار دهند. ملاحظه می‌شود که با توجه به قانون بانکداری بدون ربا تعیین نرخ برای سپرده و یا تسهیلات از قبل مجاز نبوده، بنابراین بانک مرکزی و نظام بانکی کشور اقدام به تعیین نرخ‌های سود علی الحساب برای انواع سپرده‌های سرمایه‌گذاری بر اساس مدت و نرخ سود تسهیلات مورد انتظار برای انواع تسهیلات و بخش‌های مختلف اقتصادی نموده‌اند. بدیهی است نرخ‌های مذکور قطعی نبوده و در پایان سال مالی بر اساس عملکرد هر بانک نرخ قطعی تعیین می‌شود. نرخ‌های سود تسهیلات در نظام بانکی کشور ما، از سال‌های اسلامی شدن سیستم بانکی به صورت اداری تعیین می‌شود. این نرخ‌ها از حداکثر حدود ۲۵٪ (تا سال ۱۳۷۹) تا نرخ ۱۱٪ در سال جاری کاهش یافته است. در سال‌های گذشته نرخ‌های سود تسهیلات در بخش‌های مختلف متفاوت تعیین می‌شد، که از سال ۱۳۸۴، نرخ سود تسهیلات برای کلیه بخش‌ها یکسان و ۱۶٪ تعیین شد (همان، ص ۳۷).

بانک‌ها نرخ سود پرداختی به سپرده‌های سرمایه‌گذاری را که نزد آنها به ودیعه گزارده می‌شود به طور علی الحساب اعلام و پرداخت می‌نمایند و چون از طرف سپرده‌گذاران وکالت دارند که با وجوه آنها تسهیلات دهند، لذا در پایان سال می‌بایست آن بخش از سود حاصله از عملیات وجوه سپرده‌گذاران را بطور واقعی محاسبه و ضمن

مقایسه با سود علی الحساب پرداخت شده طی سال تفاوت آنرا اعمال نمایند این تفاوت معمولاً به این ترتیب است که اگر سود علی الحساب پرداخت شده از سود واقعی بیشتر بوده باشد بدین معنا است که بانک با وجوه سپرده گذاران نزد خود نتوانسته بازدهی لازم را بدست آورد. اگر این اتفاق بیافتد بانکها نمی توانند وجوه اضافه شده پرداختی را از سپرده گذاران بازپس گیرند بنابراین آن را هبه می کنند و اگر سود محاسبه شده واقعی بیشتر از سود علی الحساب پرداختی باشد می بایست تفاوت آن را به سپرده گذاران پرداخت نمایند حال سود واقعی چگونه محاسبه می شود؟ نحوه محاسبه سود قطعی (واقعی) قابل پرداخت به سپرده گذاران بدین صورت است:

(۱) در قدم اول می بایست مبلغ ریالی منابع سپرده گذاران و منابع بانک مشخص شود برای اینکار:

الف) میانگین هفتگی سپرده های سرمایه گذاری (کوتاه مدت و بلندمدت) تا مقطع مورد نظر بدست می آید که A نامیده می شود، سپس ۱۷ درصد عدد بدست آمده محاسبه می شود که B نامیده می شود (به میزان سپرده قانونی متعلقه) حال B را از A کسر نموده و نتیجه C نامیده می شود. C یعنی میانگین هفتگی خالص منابع سپرده گذاران که از محل آن می توان تسهیلات اعطا نمود.

ب) میانگین هفتگی خالص تسهیلات را تا مقطع مورد نظر بدست می آوریم این شامل کلیه سرفصل های تسهیلات، سرمایه گذاری مستقیم، مشارکت حقوقی و اوراق مشارکت می باشد و آنرا D می نامیم.

ج) C را از D کسر می نمائیم و آنرا E می نامیم این یعنی سهم بانک از منابع قابل تسهیلات دادن.

- ۲) حال درصد سهم بانک و سپرده‌گذار را از کل منابع بدست می‌آوریم برای اینکار نتیجه E را بر D تقسیم نموده نسبت سهم بانک بدست آمده و با تقسیم C بر D نسبت سهم سپرده‌گذار بدست می‌آید.
- ۳) مانده درآمدهای مشاع را استخراج می‌نمائیم (درآمدهای مشاع عبارتند از سود تسهیلات دریافتی، سود مشارکت‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها، سود سپرده قانونی، سود حاصل از طرح‌های سرمایه‌گذاری، وجه التزام‌های دریافتی و سود اوراق مشارکت).
- ۴) نسبت سپرده‌گذار را در درآمدهای مشاع ضرب می‌نمائیم و به میزان حق‌الوکاله بانک از آن کسر می‌نمائیم و سود واقعی قابل پرداخت به سپرده‌گذاران بدست می‌آید.

۲. ادبیات پژوهش

آنتونیا داویدنکو^۱ (۲۰۱۰) در مطالعه‌ای تحت عنوان «عوامل تعیین‌کننده سودآوری بانک‌ها در اکراین» به بررسی عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌های اکراین طی دوره زمانی ۲۰۰۵ - ۲۰۰۹ پرداخته است. وی به این نتیجه رسیده است بانک‌ها از کیفیت پایین وام متضرر شده‌اند و افزایش حجم سپرده‌ها تأثیر قابل توجهی بر سودآوری آن‌ها نمی‌گذارد.

تنگ^۲ (۲۰۱۲) در مطالعه‌ای تحت عنوان «عوامل تعیین‌کننده سودآوری بانک‌های اسلامی در مالزی» به بررسی تأثیر شاخص بانکی و اقتصاد کلان بر سودآوری ۱۶ بانک اسلامی مالزی طی دوره زمانی ۲۰۰۶-۲۰۱۰ پرداخته است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که اندازه بانکی و عرضه پول تأثیر مثبت و معنی‌داری بر سودآوری بانک دارد. درحالی‌که کیفیت دارایی‌ها و مدیریت هزینه‌ها آثار معکوسی بر سودآوری بانک‌ها دارد. آنا ونگ و هوی سی‌چان^۳ (۲۰۰۸) عوامل تعیین‌کننده سودآوری بانک‌ها را در ماکائو بررسی نموده است. نتایج نشان می‌دهد که میزان سرمایه بانک دارای بیشترین تأثیر بر

سوددهی بانک‌ها است. در میان متغیرهای کلان اقتصادی تنها نرخ تورم با عملکرد بانک‌ها رابطه قابل توجهی دارد.

عبدالحامد بشیر^۴ (۲۰۰۳) در مقاله‌ای تحت عنوان «عوامل مؤثر بر سودآوری در بانک‌های اسلامی» به تجزیه و تحلیل چگونگی اثرگذاری ویژگی‌های بانکی و محیط‌های مالی بر عملکرد بانک‌های اسلامی پرداخته است. نتایج مطالعه نشان می‌دهد که مالیات مستقیم و ضمنی تأثیر منفی بر سودآوری بانک‌ها دارد و در عین حال شرایط مطلوب اقتصاد کلان تأثیر مثبت بر آن می‌گذارد.

یوسف و فهمای^۵ (۲۰۰۸) در مقاله خود با عنوان «آیا بانک‌های اسلامی در مالزی واقعاً اسلامی‌اند؟» به این نتیجه رسیدند که فهمیدن حکمت برخی معاملات می‌تواند برخی تصورات غلط درباره بانکداری اسلامی در کشور مالزی را برطرف کند و با بیان دلایل، نشان دادند که بانک‌های اسلامی مالزی کاملاً شرعی و با نظام نرخ سود آزاد عمل می‌کنند.

چانگ و لیو^۶ (۲۰۰۹)، در مقاله خود با عنوان «بانک‌های اسلامی: بر پایه بهره‌آزاد یا بهره‌وابسته؟» نشان دادند که بانکداری بدون ربا مالزی تفاوت زیادی با بانکداری غربی (غیراسلامی) ندارد. آنها با استفاده از روش‌های «انگل گرنجر» و «جوهانسون» به این نتیجه رسیدند که فقط تعداد ناچیزی از بانک‌های اسلامی در مالزی بر مبنای الگوی سهیم شدن در سود و زیان عمل می‌کنند. سود بانک‌های اسلامی در بلندمدت به سمت سود بانک‌های غیراسلامی تمایل دارد. آنها بیان داشتند که این نتیجه برای کشورهای اسلامی دیگر مثل ایران نیز صادق است.

خان^۷ (۲۰۱۰)، در مقاله خود با عنوان «آیا بانک‌های اسلامی، اسلامی‌اند؟» به بررسی اسلامی عمل کردن بانک‌های اسلامی و تفاوت آنها با بانک‌های غیراسلامی در کشور پاکستان پرداختند و به این نتیجه رسیدند که عملیات بانک‌های اسلامی به

تدریج، به سمت بانک‌های عادی سوق پیدا می‌کند و الگوی سهیم بودن در سود و زیان فقط در نظریه اظهار می‌شود.

سلامی و بهمنی (۱۳۸۰) در مقاله خود با عنوان «اثر تعیین نرخ سود تسهیلات بر کارایی بانکداری اسلامی»، با استفاده از نظریه «پرتفوی»، اثر نرخ سود از قبل تعیین شده برای تسهیلات بانکی بر کارایی بانکداری بدون ربا را بررسی کردند. آنها به این نتیجه رسیدند که تعیین سود ثابت برای تسهیلات موجب دور نگه داشته شدن بانک‌ها از مشارکت واقعی در طرح‌های سرمایه‌گذاری و موجب کاهش کارایی بانک‌ها شده است. حسین صمصامی (۱۳۸۹) به بررسی ربا و مشکلات اقتصاد ایران پرداخته است. نتایج این تحقیق تحلیلی نشان می‌دهد که ربوی شدن نظام بانکی و انحراف از اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا موجب رشد شدید معوقات بانکی شد. همچنین ربا یکی از عوامل اصلی بروز بحران اقتصادی در جهان و افزایش بیکاری و کاهش رشد اقتصادی کشورها بوده است.

محسنی زنوزی و همکاران (۱۳۹۰) با بررسی بررسی همگرایی بلندمدت نرخ سود بانکی با بازدهی بازار سهام در ایران در دوره ۱۳۷۴-۱۳۸۹ به این نتیجه رسیدند که هیچ رابطه بلندمدتی بین دو متغیر سود کوتاه مدت بانکی و بازدهی سهام -چه بازده نقدی و چه بازده حاصل از تغییرات قیمت- وجود ندارد.

۳. متغیرهای پژوهش

بورک^۱ (۱۹۸۶) عوامل موثر سوددهی بانک‌ها را به دو دسته متغیرهای بیرونی و درونی تقسیم کرده است. در این پژوهش نیز به پیروی از بورک (۱۹۸۶)، متغیرهای مؤثر بر سود خالص بانک به دو دسته متغیرهای دورنی و متغیرهای بیرونی تقسیم شده است.

۳-۱. متغیرهای درونی

متغیرهای درونی در بانکداری متعارف: هستر و زوئیلنر^۹ (۱۹۶۶) درآمد خالص قبل از وضع مالیات را استفاده کرده و بورک (۱۹۸۶) میزان سرمایه‌گذاری در اوراق بهادار را در مطالعه خود بکار برده است. پودار^{۱۰} (۲۰۱۲)، کاسمیدا و همکاران^{۱۱} (۲۰۰۵)، سمیرلاک^{۱۲} (۱۹۸۵)، شورت^{۱۳} (۱۹۷۹)، بیکر و هوو^{۱۴} (۲۰۰۲)، گودارد و همکاران^{۱۵} (۲۰۰۴)، برگر و همکاران^{۱۶} (۱۹۸۷)، اندازه بانک (با پروکسی دارایی کل) را به‌عنوان متغیر درونی بکار برده‌اند. آتاناساوغلو و همکاران^{۱۷} (۲۰۰۵)، استایکوراس و وود^{۱۸} (۲۰۰۳)، ابرئو و مندرس^{۱۹} (۲۰۰۱) و گودارد و همکاران (۲۰۰۴) در مطالعه خود سطح سرمایه (با پروکسی نسبت سرمایه به دارایی) را لحاظ نموده‌اند. سوفیان و حبیب‌الله^{۲۰} (۲۰۱۰)، کاسمیدا و همکاران (۲۰۰۵)، بورک (۱۹۸۶) و مولینکس و ثورتون^{۲۱} (۱۹۹۲)، نقدینگی بانک به‌عنوان متغیر دورنی استفاده کرده‌اند. همچنین در مطالعات ویور^{۲۲} (۲۰۰۱)، مکدونالد و شاماچر^{۲۳} (۲۰۰۸)، وان هورن و واپوویز^{۲۴} (۲۰۰۵) از بازدهی دارایی‌های بانکی به‌عنوان متغیر درونی شده است.

متغیرهای درونی در بانکداری بدون ربا: بشیر^{۲۵} (۲۰۰۳)، ادریس و همکاران^{۲۶} (۲۰۱۱)، یودیستریا^{۲۷} (۲۰۰۴) در مطالعات خود اندازه بانک [صرفه‌های حاصل از مقیاس] (با پروکسی دارایی کل) را به کار برده‌اند. همچنین بشیر و حسن^{۲۸} (۲۰۰۴)، یودیستریا (۲۰۰۴)، بشیر (۲۰۰۳) از سطح سرمایه (با پروکسی نسبت سرمایه به دارایی) استفاده کرده‌اند.

سوفیان و حبیب‌الله (۲۰۱۰)، کاسمیدا و همکاران (۲۰۰۵)، رمضان و همکاران^{۲۹} (۲۰۱۱)، وسیع‌الزمان و طرمزی^{۳۰} (۲۰۱۰)، آتاناساوغلو و همکاران (۲۰۰۵)، آوان^{۳۱} (۲۰۰۹)، پودار (۲۰۱۲) درصد وام‌های معوقه از کل وام‌های اعطایی استفاده نموده است. پودار (۲۰۱۲) تعداد شعب، نسبت کل سپرده‌ها به دارایی کل را به‌عنوان متغیر درونی استفاده نموده است. بشیر و حسن (۲۰۰۴)، الکسیم^{۳۲} (۲۰۰۵)، اختر و

همکاران^{۳۳} (۲۰۱۱)، بن ناصیر^{۳۴} (۲۰۰۴) و معین^{۳۵} (۲۰۰۸) از بازدهی دارایی های بانکی بهره جسته‌اند.

همچنین اظهار و آسوتای^{۳۶} (۲۰۰۷)، هارون و عزمی^{۳۷} (۲۰۰۴)، وسیع الزمان و طرمزی (۲۰۱۰)، ادريس و همکاران^{۳۸} (۲۰۱۱)، در مطالعاتشان نقدینگی را به عنوان متغیر درونی لحاظ نموده‌اند.

۲-۳. متغیرهای بیرونی

در مطالعات اظهار و آسوتای (۲۰۰۷)، هارون و عزمی (۲۰۰۴)، بوید و همکاران^{۳۹} (۲۰۰۰)، ریول^{۴۰} (۱۹۷۹)، لووین و زیوراس^{۴۱} (۱۹۹۸)، بورک (۱۹۸۶) از نرخ تورم؛ آثاناساوغلو و همکاران (۲۰۰۵)، لووین و زیوراس (۱۹۹۸)، بورک (۱۹۸۶)، ریول (۱۹۷۹)، پری^{۴۲} (۱۹۹۲)، مولینکس و ثورتون (۱۹۹۲) از رشد اقتصادی (تولید ناخالص داخلی)؛ ریول (۱۹۷۹)، پری (۱۹۹۲)، مولینکس و ثورتون (۱۹۹۲) از نرخ ارز و بورک (۱۹۸۶)، مولینکس و ثورتون (۱۹۹۲)، هارون و عزمی (۲۰۰۴) از عرضه پول به عنوان متغیر بیرونی استفاده شده است.

بر این اساس داده‌های پژوهش عبارتند از (داده‌ها به صورت لگاریتمی وارد مدل رگرسیونی شده‌اند):

$$\begin{aligned} \ln pro_{it} = & \beta_0 + \beta_1 \ln inc_{it} + \beta_2 \ln pap_{it} + \beta_3 \ln aset_{it} + \beta_4 \ln cap_{it} \\ & + \beta_5 \ln capaset_{it} + \beta_6 \ln bliq_{it} + \beta_7 \ln ret_{it} + \beta_8 \ln dep_{it} \\ & + \beta_9 \ln sav_{it} + \beta_{10} \ln ive_{it} + \beta_{11} \ln shinve_{it} + \beta_{12} \ln bra_{it} \\ & + \beta_{13} \ln exr_{it} + \beta_{14} \ln hpm_{it} + \beta_{15} \ln grw_{it} + \beta_{16} \ln cpi_{it} \\ & + u_{it} \end{aligned} \quad (1)$$

سود خالص ($\ln pro_{it}$): لگاریتم سود خالص بانکها از صفحه سود زیان ترازنامه بانکها استخراج شده است.^{۴۳}

درآمد ($\ln inc_{it}$): لگاریتم درآمد بانکها که از صفحه سود و زیان ترازنامه بانکها استخراج شده است.

اوراق مشارکت و سایر اوراق ($lnpap_{it}$): لگاریتم اوراق مشارکت و سایر اوراق که از صفحه میزان دارایی‌های ترازنامه بانک‌ها استخراج شده است.

دارائی ($lnaset_{it}$): لگاریتم دارائی بانک‌ها که از صفحه میزان دارایی‌های ترازنامه بانک‌ها استخراج شده است.

سرمایه ($lnicap_{it}$): لگاریتم سرمایه بانک‌ها که از صفحه میزان دارایی‌های ترازنامه بانک‌ها استخراج شده است. که از مجموع حساب مشارکت بخش دولتی و غیردولتی، حساب سرمایه‌گذاری مستقیم و حساب سهام و مشارکت‌های خارجی، حساب ذخیره کاهش ارزش سهام و جمع موارد دیگر سرمایه‌گذاری و مشارکت‌ها بدست آمده است. نسبت سرمایه به دارائی ($lncapaset_{it}$): لگاریتم نسبت دارایی به سرمایه بانک‌ها می‌باشد.

نقدینگی ($lnbliq_{it}$): اجزای تشکیل دهنده نقدینگی نیز عبارت است از کل سپرده‌های بخش غیردولتی نزد بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و اسکناس و مسکوک نزد اشخاص. از تلفیق ترازنامه بانک مرکزی و بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی ترازنامه سیستم بانکی پدید می‌آید که یکی از متغیرهای مهم این ترازنامه، نقدینگی می‌باشد.

بازدهی دارایی‌های بانکی ($lnret_{it}$): لگاریتم بازدهی دارایی‌های بانک‌ها که از حاصل جمع سود تسهیلات و سود سرمایه‌گذاری می‌باشد. که از صفحه سود و زیان ترازنامه بانک‌ها استخراج شده است.

سپرده‌های دیداری ($lndep_{it}$): لگاریتم سپرده‌های دیداری که از صفحه بدهی‌ها و حقوق صاحبان سهام ترازنامه بانک‌ها استخراج شده است.

سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت ($lnive_{it}$): لگاریتم سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت که از صفحه بدهی‌ها و حقوق صاحبان سهام ترازنامه بانک‌ها استخراج شده است.

سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت ($lnshinve_{it}$): لگاریتم سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت که از صفحه بدهی‌ها و حقوق صاحبان ترازنامه بانک‌ها استخراج شده است.

سپرده‌های پس‌انداز و مشابه ($lnsav_{it}$): لگاریتم سپرده‌های پس‌انداز و مشابه که از صفحه بدهی‌ها و حقوق صاحبان سهام ترازنامه بانک‌ها استخراج شده است. تعداد شعب ($lnbra_{it}$): لگاریتم تعداد شعب بانک‌ها از صفحه تعداد شعب ترازنامه بانک‌ها استخراج شده است.

رشد اقتصادی ($lngrw_{it}$): رشد تولید (درآمد) ناخالص ملی بر حسب فعالیت‌های اقتصادی (به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۷۶).

نقدینگی ($lnhpm_{it}$): حجم نقدینگی (به قیمت پایه ۱۳۷۶ است). سطح عمومی قیمت‌ها ($ln CPI_{it}$): شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی (سال پایه ۱۳۷۶ است).

نرخ ارز ($lnexr_{it}$): نرخ برابری دلار با ریال در بازار غیررسمی (آزاد). با توجه به محدودیت‌های آماری مربوط به دوره زمانی و بانک‌های مورد بررسی، داده‌های مطالعه موردی این پژوهش، با استفاده از اطلاعات ۲۳ بانک برای سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۸۶ شکل گرفته است. داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز از از لوح فشرده ترازنامه بانک‌ها و بانک اطلاعات سری زمانی اقتصادی بانک مرکزی جمع‌آوری گردیده است و مدل پژوهش با استفاده از نرم‌افزارهای Stata/SE 12 و EViews 8 انجام شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

۴. نتایج پژوهش

بانک‌هایی که داده‌های آنها در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته‌اند، عبارت‌اند از: ملت، مسکن، انصار، دی، اقتصاد نوین، گردشگری، مهر ایران، حکمت، ایران زمین،

کارآفرین، کشاورزی، ملی، پارسیان، پاسارگاد، پست بانک، رفاه، صادرات، سامان، صنعت و معدن، سرمایه، سپه، شهر، سینا، تجارت، توسعه صادرات و توسعه تعاون. اما به دلیل عدم توازن^{۴۴} داده‌های بانک‌های گردشگری، مهر ایران و ایران زمین، این بانک‌ها از مجموعه داده‌های ترکیبی پژوهش کنار گذاشته شده‌اند و در نهایت ۲۳ بانک در پانل این پژوهش وارد شده‌اند.^{۴۵}

به هنگام برآورد رابطه رگرسیون (۱) به روش حداقل مربعات معمولی، خطای عدم امکان برآورد مدل در نرم‌افزار نمایش داده می‌شود که دلیل آن وجود هم خطی میان متغیرهای توضیحی پژوهش است.^{۴۶} به منظور ارزیابی وجود هم خطی میان متغیرهای پژوهش، از ضریب همبستگی استفاده می‌شود. در صورتی که ضریب همبستگی مقادیر بالایی از همبستگی میان متغیرهای توضیحی را نشان دهد، هم خطی میان متغیرها تأیید خواهد شد. بر اساس دیدگاه مداح (۱۳۸۸)، ضریب همبستگی بالاتر از ۰/۸ نشان از هم خطی میان متغیرها دارد. نتایج محاسبه ضریب همبستگی میان متغیرهای پژوهش در پیوست (۱) گزارش شده است.

بر اساس این نتایج، میان متغیرهای، سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت، جمع درآمد‌ها، نقدینگی بانک، بازدهی دارایی‌های بانکی، سپرده‌های دیداری، سپرده‌های پس‌انداز و مشابه و سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت، هم خطی وجود دارد و می‌توان تنها یکی از این موارد را به نمایندگی آماری سایر موارد، در رگرسیون مورد استفاده قرارداد. همچنین میان متغیرهای سطح سرمایه و جمع دارائی‌ها نیز هم خطی بالایی وجود دارد. در نهایت، متغیرهای سطح عمومی قیمت‌ها، نرخ ارز و نقدینگی نیز از همبستگی بسیار بالایی برخوردارند.^{۴۷}

بنابراین رگرسیون پژوهش به صورت رابطه (۲) بازنویسی می‌شود:

$$\begin{aligned} \ln pro_{it} = & \beta_0 + \beta_1 \ln cap_{it} + \beta_2 \ln pap_{it} + \beta_3 \ln capast_{it} + \beta_4 \ln inv_{it} \\ & + \beta_5 \ln dif_{it} + \beta_6 \ln grw_{it} + \beta_7 \ln hpm_{it} + u_{it} \end{aligned} \quad (2)$$

به دلیل تعداد زیاد مقاطع در این پژوهش (در مقایسه با طول دوره زمانی اندک)، از روش آرلانو^{۴۸} (۱۹۸۷) که برای چنین شرایطی طراحی شده است، برای محاسبه ماتریس واریانس-کوواریانس استفاده شده است.

با توجه به نتایج آزمون F-Limer فرض صفر مبنی بر یکسان بودن عرض از مبداها در سطح احتمال ۵ درصد پذیرفته نمی‌شود. بنابراین از روش داده‌های تابلوی برای برآورد مدل استفاده می‌شود. علاوه بر این نتایج آزمون هاسمن گویای آن است که فرض صفر این آزمون مبنی عدم ارتباط بین اجزای اخلاص و متغیرهای مستقل در سطح احتمال ۵ درصد مورد قبول واقع نمی‌شود. در نهایت نتایج آزمون F-Limer که در پیوست (۲) گزارش شده است، نشان می‌دهد که داده‌های ترکیبی پژوهش از اثرات ثابت یک‌طرفه مقطعی برخوردارند. در حالی که نتایج آزمون هاسمن^{۴۹} که در پیوست (۳) گزارش شده است، نشان می‌دهد که داده‌های پژوهش از اثرات یک‌طرفه مقطعی تصادفی برخوردار نیستند. بنابراین روش برآورد یک‌طرفه مقطعی با در نظر گرفتن اثرات ثابت، بهترین روش برآورد الگوی تصریح رگرسیون (۲) است.^{۵۰} نتایج برآورد رابطه رگرسیونی (۲) با استفاده از روش اثرات ثابت یک‌طرفه مقطعی در جدول (۱) گزارش شده است.^{۵۱}

جدول (۱): نتایج برآورد رابطه رگرسیونی (۲) با استفاده از روش اثرات ثابت یک‌طرفه مقطعی

متغیر	ضرایب	خطای استاندارد	ارزش احتمال
C	۱۳/۶۵۱۱	۷/۹۶۷۸	۰/۰۹
LNPAP	۰/۱۳۹۶	۰/۰۵۷۳	۰/۰۱*
LNCAP	۰/۱۵۸۲	۰/۰۴۷۶	۰/۰۰*
LNCAPAST	۰/۱۵۸۵	۰/۱۰۰۰۴	۰/۱۱
LNINV	۰/۱۵۰۳	۰/۲۷۶	۰/۵۸
LNGRW	-۰/۲۵۷۷	۰/۱۶۱۵	۰/۱۱
LNBRA	-۰/۵۳۲۲	۰/۷۴	۰/۴۷

۰/۴۲	۰/۶۰۵۱	-۰/۴۸۷۲	LNHPM
۰/۰۰*	۰/۰۳۶۷	۰/۱۱۲۲	LNDIFF
$R^2 = ۰/۸۷$	$\bar{R}^2 = ۰/۸۰$	F-Statistic = ۱۲/۳۹۵۴۸	
Durbin-Watson stat = ۲/۰۰۱		Prob(F-statistic) = (۰/۰۰)	

مأخذ: محاسبات تحقیق. معنی داری متغیر در سطح ۵ درصد

جدول شماره (۱) نشان می‌دهد که $R^2 = ۰/۸۷$ بوده، یعنی متغیرهای توضیحی ۸۷ درصد تغییرات سود بانک‌ها را توضیح می‌دهند. اما با توجه به اینکه اضافه شدن هر متغیری به مدل R^2 افزایش می‌دهد، بهتر است به جای R^2 از $\bar{R}^2$ تعدیل شده اتکا کنیم که برابر ۰/۸۰ است و نشان از تصریح مناسب مدل دارد. آماره F برابر ۱۲/۳۹۵۴۸ برآورد شده است، که مقدار آن بسیار بزرگتر از مقدار بحرانی آن در سطح یک درصد است، لذا با اطمینان بیش از ۹۹ درصد فرضیه صفر مبنی بر بی‌معنی بودن مدل با قدرت رد شده و این مدل حداقل در سطح ۹۹ درصد قابل استناد و معنی‌دار است و معناداری کل مدل برآورد شده را به‌طور کامل تأیید می‌کند. آماره دوربین-واتسن در مدل ۲/۰۰۱ تخمین زده شده است. با مقایسه با مقدار بحرانی مشخص می‌گردد که بین اجزای اخلال این معادله خودهمبستگی وجود ندارد و یک جزء اخلال جزء اخلال دیگر را تحت تأثیر قرار نداده و مدل از این نظر کاملاً مستند و قابل اعتماد است.

نتایج آزمون نسبت واریانس نشان می‌دهد که فرض صفر مبنی بر ناهمسان بودن واریانس اجزای اخلال مدل با احتمال ۰/۰۰۰۱ درصد پذیرفته نمی‌شود. همچنین آماره آزمون جاکا- برا برابر ۱۴/۱۰۴ و فرضیه صفر مبنی بر نرمال بودن اجزای اخلال مدل با احتمال ۹۳ درصد تأیید می‌شود. آزمون نسبت واریانس^{۵۲} نیز نشان می‌دهد که فرض عدم واریانس همسانی اجزای اخلال مدل را نمی‌تواند پذیرفت. نتایج این آزمون در پیوست (۵) گزارش شده است. آزمون جاکا- برا^{۵۳} (۱۹۸۷) بر روی اجزای اخلال رگرسیون نیز نرمال بودن اجزای اخلال را تأیید می‌کند. نتایج آزمون نرمالیتی به همراه

آمار توصیفی جزء اخلاص رگرسیون، در پیوست (۶) گزارش شده است. مقدار آماره دورین- واتسن^{۵۴} (۱۹۵۱) نیز نشان از عدم وجود خودهمبستگی میان اجزای اخلاص دارد. همچنین اثرات ثابت مشاهده نشده مقطعی بانک‌های مورد مطالعه در داده‌های ترکیبی نیز در جدول (۲) گزارش شده‌اند.^{۵۵}

جدول (۲): اثرات ثابت مشاهده نشده مقطعی بانک‌های برگزیده

شماره	نام بانک	اثرات ثابت مشاهده نشده مقطعی
۱	حکمت	۱/۰۵۲۵۷۹
۲	مسکن	۱/۰۸۲۷۳۸
۳	تجارت	۱/۱۰۰۸۷۸
۴	صادرات	۱/۲۰۳۵۰۲
۵	ملت	۱/۳۶۶۵۵۷

مأخذ: محاسبات تحقیق

نتیجه‌گیری و دلالت‌های پژوهش

یکی از مهمترین چالش‌های بانکی در بانکداری بدون ربا، نوع نگرش به سود و بازدهی عقود دارای بازدهی است. برخی از عقود همانند قرض‌الحسنه فاقد بازدهی هستند و برخی عقود همانند جعاله نیز، عقود با بازدهی ثابت محسوب می‌شوند که در اجرای این عقود به دلیل ماهیت بازدهی، قطعیت برقرار است. ولی در عقود با بازدهی متغییر، عملکرد بانک می‌تواند بر عملکرد ربوی و غیرربوی بانک مؤثر باشد. در این میان نتایج پژوهش نشان می‌دهد که متغییر اوراق مشارکت و سایر اوراق مشابه بانک‌ها، تأثیر بسیار زیادی بر سودآوری بانک‌ها دارد. به نحوی که یک درصد افزایش در این متغییر، ۰/۱۳ درصد سود خالص بانک‌ها را افزایش می‌دهد. به علاوه متغییر سطح سرمایه که نماینده جمع دارائی‌ها نیز هست، از عوامل مؤثری است که اثر معنی‌داری بر سود

خالص بانک‌ها دارد؛ به‌نحوی که افزایش یک درصدی این متغیر، افزایش ۰/۱۵ درصدی سود خالص بانک‌ها را به دنبال خواهد داشت. نکته مهم در این میان، تأثیر معنی‌دار تفاوت سود علی‌الحساب و قطعی بر سوددهی خالص بانک‌هاست. بر اساس نتایج پژوهش با افزایش یک درصدی در تفاوت سود علی‌الحساب و قطعی، سود خالص بانک‌ها ۰/۱۱ درصد افزایش خواهد داشت که رقم بسیار قابل‌توجهی است. به عبارت دیگر چنانچه عملکرد بانک‌ها بر اساس این اصل مهم بانکداری بدون ربا باشد، نه تنها تأثیر منفی بر سوددهی خالص بانک نخواهد داشت، بلکه منجر به افزایش سود خالص نیز خواهد شد. این افزایش سود خالص علاوه بر ماهیت محاسباتی که از نتایج پژوهش به دست آمده است، می‌تواند از سوی زمینه‌های رفتاری نیز تقویت شود.

به عبارت دیگر چنانچه بانک‌های پیش‌تاز در عملکرد منطبق بر بانکداری بدون ربا، از این متغیر به عنوان یکی از وجوه تمایز خود با سایر بانک‌ها استفاده کنند می‌توانند سودآوری بیشتری را نیز انتظار داشته باشند که این سودآوری و ریشه در تمایل خانوارها و بنگاه‌ها در جامعه اسلامی به رفتارهای مالی اسلامی دارد؛ به‌نحوی که عملکرد قانون‌مدار و کارآمد بانک در اعطای واقعی (نه سوری) سود علی‌الحساب و محاسبه رقم قطعی این سود در پایان دوره، می‌تواند مشوق بزرگی برای جذب منابع بانکی در جامعه اسلامی باشد و شبیه نزدیک شدن ماهیت برخی از عقود به قراردادهای ربوی را از بین ببرد و این خود انگیزه مضاعفی را در کارگزاران اقتصادی جامعه اسلامی، برای سرمایه‌گذاری در بانک‌های اسلامی ایجاد خواهد نمود.

بنابراین وجود تفاوت سود علی‌الحساب و قطعی در سپرده‌های بانکی، هم به لحاظ نتایج محاسباتی پژوهش حاضر، به افزایش سود خالص بانک‌ها منجر می‌شود و هم با تقویت اعتماد عمومی به صحت و کارآمدی بانک‌ها در عمل به چارچوب بانکداری بدون ربا، انگیزه مضاعفی را در کارگزاران اقتصادی جامعه اسلامی در جهت سرمایه‌گذاری در این نظام بانکی ایجاد خواهد نمود.

همچنین نتایج اثرات ثابت مشاهده نشده مقطعی نشان می دهد که بیشترین میزان تأثیرگذاری عوامل مشاهده نشده در رگرسیون سوددهی خالص بانکها متعلق به بانکهای ملت، صادرات و تجارت است. به عبارت دیگر، عوامل مدیریتی، حاکمیتی یا عوامل ناشی از نوع عملکرد سرمایه انسانی-زیرساختی بانکها که در محاسبات حسابداری به صورت ملموس وارد نمی شوند، به نحوی بوده است که در ۱۲ بانک تأثیر منفی بر سودآوری بانکها داشته است و در مقابل این عوامل مشاهده نشده در ۱۱ بانک به صورت مثبت بر سود خالص بانکها، تأثیر داشته است.^{۵۶}

پیوستها

پیوست (۱): ضرایب همبستگی میان متغیرهای توضیحی رابطه رگرسیونی (۱)

	LNINC	LNPAP	LNAST	LNCAP	LNCAPAST	LNBLIQ	LNRET	LNDEP	LNSAV	LNINV	LNSHINV	LNBRA	LNCPI	LNGRW	LNEXR	LNHPM	LNDIFF
LNINC	1.00	0.67	0.70	0.61	0.22	0.89	0.88	0.91	0.86	0.85	0.77	0.80	0.17	-0.03	0.14	0.19	0.25
LNPAP	0.67	1.00	0.32	0.26	0.06	0.60	0.68	0.55	0.55	0.67	0.68	0.59	0.06	-0.03	0.04	0.08	0.30
LNAST	0.70	0.32	1.00	0.86	0.27	0.64	0.69	0.60	0.57	0.62	0.61	0.61	0.11	0.05	0.06	0.16	0.19
LNCAP	0.61	0.26	0.86	1.00	0.73	0.53	0.56	0.49	0.41	0.55	0.47	0.40	0.17	0.03	0.12	0.21	0.21
LNCAPAST	0.22	0.06	0.27	0.73	1.00	0.14	0.13	0.12	0.01	0.20	0.07	-0.06	0.17	0.00	0.14	0.18	0.13
LNBLIQ	0.89	0.60	0.64	0.53	0.14	1.00	0.79	0.85	0.81	0.70	0.75	0.78	0.26	-0.13	0.19	0.32	0.27
LNRET	0.88	0.68	0.69	0.56	0.13	0.79	1.00	0.72	0.74	0.94	0.94	0.77	0.14	-0.02	0.10	0.17	0.25
LNDEP	0.91	0.55	0.60	0.49	0.12	0.85	0.72	1.00	0.88	0.56	0.64	0.82	0.05	0.00	0.06	0.05	0.16
LNSAV	0.86	0.55	0.57	0.41	0.01	0.81	0.74	0.88	1.00	0.58	0.68	0.90	0.12	0.02	0.10	0.13	0.18
LNINV	0.85	0.67	0.62	0.55	0.20	0.70	0.94	0.56	0.58	1.00	0.94	0.67	0.17	0.00	0.13	0.19	0.31
LNSHINV	0.77	0.68	0.61	0.47	0.07	0.75	0.94	0.64	0.68	0.94	1.00	0.80	0.07	-0.01	0.04	0.09	0.23
LNBRA	0.80	0.59	0.61	0.40	-0.06	0.78	0.77	0.82	0.90	0.67	0.80	1.00	-0.01	-0.01	-0.02	0.00	0.19
LNCPI	0.17	0.06	0.11	0.17	0.17	0.26	0.14	0.05	0.12	0.17	0.07	-0.01	1.00	0.01	0.96	0.95	0.29
LNGRW	-0.03	-0.03	0.05	0.03	0.00	-0.13	-0.02	0.00	0.02	0.00	-0.01	-0.01	0.01	1.00	0.01	-0.03	0.13
LNEXR	0.14	0.04	0.06	0.12	0.14	0.19	0.10	0.06	0.10	0.13	0.04	-0.02	0.96	0.01	1.00	0.83	0.23
LNHPM	0.19	0.08	0.16	0.21	0.18	0.32	0.17	0.05	0.13	0.19	0.09	0.00	0.95	-0.03	0.83	1.00	0.32
LNDIFF	0.25	0.30	0.19	0.21	0.13	0.27	0.25	0.16	0.18	0.31	0.23	0.19	0.29	0.13	0.23	0.32	1.00

مأخذ: نتایج تحقیق

پیوست (۲): خروجی نرم‌افزاری آزمون F-Limer برای رابطه رگرسیونی (۲)

Redundant Fixed Effects Tests			
Equation: EQ02			
Test cross-section fixed effects			
Effects Test	Statistic	d.f.	Prob.
Cross-section F	7.578508	(21,52)	0.0000
Cross-section Chi-square	114.908138	21	0.0000

مأخذ: نتایج تحقیق

پیوست (۳): خروجی نرم‌افزاری آزمون هاسمن برای رابطه رگرسیونی (۲)

Correlated Random Effects - Hausman Test			
Equation: EQ02			
Test cross-section random effects			
Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	35.351235	8	0.0000

Cross-section random effects test comparisons:				
Variable	Fixed	Random	Var(Diff.)	Prob.
LNPAP	0.139688	0.173633	0.000673	0.1907
LNCAP	0.158212	0.164919	0.001824	0.8752
LNCAPAST	0.158597	-0.016410	0.013292	0.1290
LNINV	0.150349	0.240491	0.014460	0.4535
LNBRA	-0.532209	-0.446371	0.200142	0.8478
LNGRW	-0.257744	-0.216162	0.000899	0.1656
LNHPM	-0.487232	-0.421749	0.070396	0.8051
LNDIFF	0.112206	0.078868	0.000413	0.1009

مأخذ: نتایج تحقیق

پیوست (۴): خروجی نرم‌افزاری نتایج برآورد رابطه رگرسیونی (۲) با استفاده از روش اثرات

ثابت یک طرفه مقطعی

Dependent Variable: LNPRO				
Method: Panel Least Squares				
Date: 01/31/15 Time: 22:44				
Sample (adjusted): 1386 1390				
Periods included: 5				
Cross-sections included: 22				
Total panel (unbalanced) observations: 82				
White period standard errors & covariance (d.f. corrected)				
WARNING: estimated coefficient covariance matrix is of reduced rank				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LNPAP	0.139688	0.057374	2.434695	0.0184
LNCAP	0.158212	0.047607	3.323288	0.0016
LNCAPAST	0.158597	0.100040	1.585336	0.1190
LNINV	0.150349	0.276026	0.544690	0.5883
LNBRA	-0.532209	0.740025	-0.719177	0.4753
LNGRW	-0.257744	0.161532	-1.595627	0.1166
LNHPM	-0.487232	0.605123	-0.805177	0.4244
LNDIFF	0.112206	0.036749	3.053337	0.0036
C	13.65118	7.967889	1.713274	0.0926

Effects Specification			
Cross-section fixed (dummy variables)			
R-squared	0.873624	Mean dependent var	6.958975
Adjusted R-squared	0.803144	S.D. dependent var	1.246054
S.E. of regression	0.552854	Akaike info criterion	1.928787
Sum squared resid	15.89369	Schwarz criterion	2.809294
Log likelihood	-49.08028	Hannan-Quinn criter.	2.282297
F-statistic	12.39548	Durbin-Watson stat	2.001481
Prob(F-statistic)	0.000000		

مأخذ: نتایج تحقیق

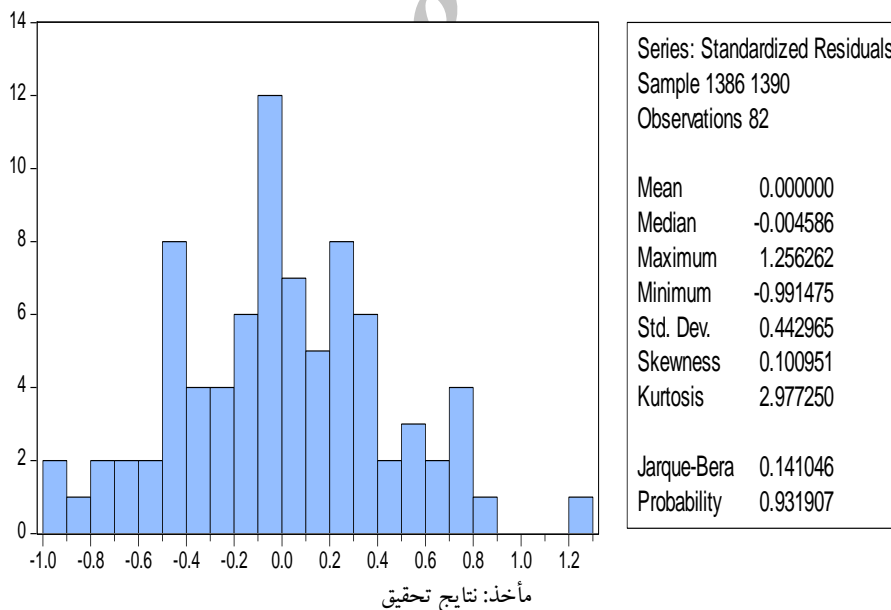
پیوست (۵): خروجی نرم افزاری آزمون نسبت واریانس اجزای اخلاص رابطه رگرسیونی (۲)

Null Hypothesis: RESID01 is a martingale
 Date: 02/01/15 Time: 02:59
 Sample: 1386 1392
 Heteroskedasticity robust standard error estimates
 Stacked panel computation assumes homogenous cross-section means and variances
 Total panel observations: 57 (after adjustments)
 Lags specified as grid: min=2, max=16, step=1

Joint Tests	Value	df	Probability
Max z (at period 4)*	3.673540	57	0.0007

مأخذ: نتایج تحقیق

پیوست (۶): خروجی نرم افزاری آزمون نرمالیتی جاکا-برا اجزای اخلاص رابطه رگرسیونی (۲)

بیوست (۷): نتایج برآورد رابطه رگرسیونی (۲) با استفاده از روش اثرات ثابت یک طرفه مقطعی

Dependent Variable: LNPRO				
Method: Panel Least Squares				
Date: 02/01/15 Time: 02:15				
Sample (adjusted): 1386 1390				
Periods included: 5				
Cross-sections included: 22				
Total panel (unbalanced) observations: 82				
White period standard errors & covariance (d.f. corrected)				
WARNING: estimated coefficient covariance matrix is of reduced rank				
Prob.	t-Statistic	Std. Error	Coefficient	Variable
0.0184	2.434695	0.057374	0.139688	LNPAP
0.0016	3.323289	0.047607	0.158212	LNCAP
0.1190	1.585336	0.100040	0.158597	LNCAPAST
0.5883	0.544690	0.276026	0.150349	LNINV
0.1166	-1.595627	0.161532	-0.257744	LNGRW
0.4753	-0.719177	0.740025	-0.532209	LNBRA
0.4244	-0.805177	0.605123	-0.487232	LNHPM
0.0036	3.053337	0.036749	0.112206	LNDIFF
0.0926	1.713274	7.967889	13.65118	C
Effects Specification				
Cross-section fixed (dummy variables)				
6.958975	Mean dependent var	0.873624	R-squared	
1.246054	S.D. dependent var	0.803144	Adjusted R-squared	
1.928787	Akaike info criterion	0.552854	S.E. of regression	
2.809294	Schwarz criterion	15.89369	Sum squared resid	
2.282297	Hannan-Quinn criter.	-49.08028	Log likelihood	
2.001481	Durbin-Watson stat	12.39548	F-statistic	
		0.000000	Prob(F-statistic)	

مأخذ: نتایج تحقیق

پیوست (۸): ارقام تفاوت سود علی الحساب و قطعی غیر صفر در بانک‌های مورد مطالعه

نام بانک	خصوصی / دولتی	سال	تفاوت سود قطعی و علی الحساب (میلیارد ریال)
دی	خصوصی	۱۳۸۹	۵.۰۰۰۰۰۰۰
اقتصاد نوین	خصوصی	۱۳۸۸	۱۶۰.۱۳۲۱۱۶۹
اقتصاد نوین	خصوصی	۱۳۸۹	۲۸۱.۳۹۸۳۸۱۲
گردشگری	خصوصی	۱۳۹۰	۵۴.۰۰۰۰۰۰۰
گردشگری	خصوصی	۱۳۹۱	۳۶.۲۹۹۰۰۰۰
گردشگری	خصوصی	۱۳۹۲	۲۹.۰۰۰۰۰۰۰
ایران زمین	خصوصی	۱۳۹۰	۰.۲۱۹۰۰۰۰
ایران زمین	خصوصی	۱۳۹۱	۷۹.۴۵۴۰۰۰۰
کارآفرین	خصوصی	۱۳۸۶	۴۷.۰۰۰۰۰۰۰
کارآفرین	خصوصی	۱۳۸۷	۷۷.۰۰۰۰۰۰۰
کارآفرین	خصوصی	۱۳۸۸	۳۵.۰۰۰۰۰۰۰
کارآفرین	خصوصی	۱۳۸۹	۱۸۶.۰۰۰۰۰۰۰
کارآفرین	خصوصی	۱۳۹۰	۶۴۲.۷۹۱۰۰۰۰
کارآفرین	خصوصی	۱۳۹۱	۶۳۶.۵۳۲۲۹۰۶
کارآفرین	خصوصی	۱۳۹۲	۱۵۰.۵۳۴۰۷۶۷
کشاورزی	دولتی	۱۳۸۹	۱۰۲۰.۰۰۰۰۰۰۰
کشاورزی	دولتی	۱۳۹۲	۷۴۳۲.۰۰۰۰۰۰۰
ملی	دولتی	۱۳۸۶	۱۷۱۷.۰۰۰۰۰۰۰
ملی	دولتی	۱۳۸۷	۲۸۱۳.۰۰۰۰۰۰۰
ملی	دولتی	۱۳۸۸	۱۸۴۳.۲۵۱۰۰۰۰
ملی	دولتی	۱۳۸۹	۲۹۸۷.۸۶۶۰۰۰۰
ملی	دولتی	۱۳۹۰	۳۴۵۵.۵۲۶۰۰۰۰
ملی	دولتی	۱۳۹۱	۴۶۸۴.۶۰۶۰۰۰۰
پارسیان	خصوصی	۱۳۹۰	۱۳۱۸.۳۳۱۰۰۰۰

۴۲۶.۱۸۶۰۰۰۰	۱۳۸۸	خصوصی	پاسارگاد
۶۱۳.۷۲۲۰۰۰۰	۱۳۸۹	خصوصی	پاسارگاد
۱۶۸.۹۴۰۰۰۰۰	۱۳۹۰	خصوصی	پاسارگاد
۱۴۵.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۹۱	خصوصی	پاسارگاد
۹۴.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۹۲	خصوصی	پاسارگاد
۹۵.۲۹۷۰۰۰۰	۱۳۸۹	خصوصی	پست بانک
۹۸.۰۶۰۰۰۰۰	۱۳۹۰	خصوصی	پست بانک
۷۶.۵۶۲۰۰۰۰	۱۳۹۱	خصوصی	پست بانک
۱۷۹.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۹۰	دولتی	رفاه
۴۳۳.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۹۱	دولتی	رفاه
۴۲۶۶.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۸۹	خصوصی	صادرات
۶۴۱.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۹۰	خصوصی	صادرات
۱۱۱۶.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۹۱	خصوصی	صادرات
۲۹.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۸۹	خصوصی	سامان
۶.۴۹۵۸۶۴۷	۱۳۹۱	خصوصی	صنعت و معدن
۱۱.۱۳۲۵۳۲۰	۱۳۹۲	خصوصی	صنعت و معدن
۴۵۳.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۸۷	خصوصی	سرمایه
۵۷.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۸۸	خصوصی	سرمایه
۶۰.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۸۹	خصوصی	سرمایه
۱۲۱.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۹۰	خصوصی	شهر
۳۲۰.۱۰۰۰۰۰۰	۱۳۸۹	خصوصی	سینا
۷۲۵.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۸۶	دولتی	تجارت
۳۳۱.۳۵۵۵۳۳۵	۱۳۸۷	دولتی	تجارت
۱۶۲۰.۴۲۴۶۷۴۵	۱۳۸۸	دولتی	تجارت
۳۸۸۶.۹۸۹۱۱۸۵	۱۳۸۹	دولتی	تجارت
۷۴۸۱.۴۸۵۲۲۲۴	۱۳۹۰	دولتی	تجارت
۳۳۴۲.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۹۱	دولتی	تجارت

۳۶۶۹.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۹۲	دولتی	تجارت
۶.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۸۶	خصوصی	توسعه صادرات
۱.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۸۷	خصوصی	توسعه صادرات
۱.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۸۸	خصوصی	توسعه صادرات
۲۱.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۸۹	خصوصی	توسعه صادرات
۱۴.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۹۰	خصوصی	توسعه صادرات
۱۱۱.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۹۱	خصوصی	توسعه صادرات
۶.۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۹۲	خصوصی	توسعه صادرات

مأخذ: لوح فشرده عملکرد بانک‌ها در طول دوره ۱۳۸۶-۱۳۹۲، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

یادداشت‌ها

1. Antonina Davydenko
2. TENG
3. Anna P. I. Vong & Hoi Si Chan
4. Absel- Hameed M.Bashir
5. Yusof and Fahmy
6. Chong and Liu
7. Khan
8. Bourke
9. Hester and Zoellner
10. Podder
11. Kosmidou et al
12. Smirlock
13. Short
14. Bikker and Hu
15. Goddard et al
16. Berger et al
17. Athanasoglou et al
18. Staikouras and Wood
19. Abreu and Mendes
20. Sufian and Habibullah
21. Molyneux and Thorton
22. Weaver
23. McDonald and Schumacher
24. Van Horne and Wachowicz

25. Bashir
26. Idris et al
27. Yudistira
28. Bashir and Hassan
29. Ramadan
30. Wasiuzzaman and Tarmizi
31. Awan
32. Alkassim
33. Akther et al
34. Ben Naceur
35. Moin
36. Izhar and Asutay
37. Haron and Azmi
38. Idris et al
39. Boyd et al
40. Revell
41. Levine and Zevros
42. Perry

۴۳. این سود پس از کسر مالیات محاسبه شده است.

44. Unbalanced

۴۵. هرچند در این پژوهش دوره زمانی داده‌های تلفیقی بسیار کوتاه است و تنها ۷ دوره را شامل می‌شود، ولی نتایج آزمون ریشه واحد به روش لوین، لین و چو (۲۰۰۲) نیز نشان می‌دهد که تمامی متغیرهای پژوهش مانا هستند. مقدار آماره آزمون برای متغیرهای پژوهش از این قرار است. سود خالص، (۲۳۳/۷۰۲-); جمع دارائی‌ها، (۱۴/۹۱۰۸-); سطح سرمایه، (۷۹/۵۳۷۵-); سایر اوراق مشابه، (۷/۱۴۰۶۱-); جمع دارائی‌ها، (۱۴/۹۱۰۸-); سطح سرمایه، (۷۹/۵۳۷۵-); نسبت سرمایه به دارایی، (۳۲/۵۷۰۶-); نقدینگی بانک، (۶۳/۴۷۵۲-); بازدهی دارایی‌های بانکی، (۱/۷۴۱۳۲-); سپرده‌های دیداری، (۳۰/۹۴۴۵-); سپرده‌های پس‌انداز و مشابه، (۴۲/۰۳۹۸-); سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت، (۱۰/۵۹۰۷-); سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت، (۲/۲۹۲۲۰-); تعداد شعب کل، (۱۹/۲۶۰۲-); سطح عمومی قیمت‌ها، (۱/۷۱۱۹۳-); نرخ رشد اقتصادی، (۲۴/۵۸۷۰-); نرخ ارز، (۵/۰۳۴۴۳-); عرضه پول، (۲۱/۶۴۴۴-); تفاوت سود علی‌الحساب و قطعی، (۷/۰۶۵۳۶-).

۴۶. این هم خطی میان داده‌های خام نیز وجود دارد و با لگاریتم‌گیری و تبدیل‌های مختلف نیز قابل رفع نبود.

۴۷. متغیر تعداد شعب کل نیز با متغیرهای سپرده‌های دیداری، سپرده‌های پس‌انداز و مشابه و سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت همبستگی بالایی دارد ولی چون این سه متغیر خود با متغیر جمع درآمدها هم خطی دارند و جمع درآمدها به‌عنوان نماینده آماری متغیرهای هم خط در رگرسیون قرار می‌گیرد، نیازی به حذف متغیر تعداد شعب کل وجود ندارد، زیرا متغیرهای هم خط با این متغیر، به دلیل هم خطی با جمع درآمدها، از رگرسیون حذف شده‌اند.

48. Arellano

49. Correlated Random Effects- Hausman Test

۵۰. به دلیل عدم توازن داده‌های پژوهش در برخی از سال‌های و برخی از متغیرها، امکان برآورد رگرسیون به روش دوطرفه تصادفی وجود ندارد. همچنین در روش اثرات تصادفی یک‌طرفه زمانی نیز لازم است که تعداد مقاطع داده‌های تلفیقی، بیشتر از تعداد متغیرهایی باشد که با استفاده برآوردگر *Between*، تخمین زده می‌شوند که با توجه به تعداد مقاطع و طول دوره زمانی و تعداد متغیرهای توضیحی، در این پژوهش این شرط محقق نمی‌شود. لازم به ذکر است که برآورد تصریح رگرسیونی به روش اثرات ثابت یک‌طرفه زمانی نیز، به دلیل ایجاد هم‌خطی میان متغیر مجازی ایجادکننده اثرات یک‌طرفه زمانی و متغیرهای پژوهش، قابل انجام نیست و با خطا نرم‌افزاری مواجه می‌شود.

۵۱. خروجی نرم‌افزاری نتایج برآورد رابطه رگرسیونی (۲) با استفاده از روش اثرات ثابت یک‌طرفه مقطعی در پیوست (۴) گزارش شده است.

52. Variance Ration Test

53. Jarque-Bera

54. Durbin- Watson

۵۵. به‌منظور احترام به جایگاه و اعتبار بانک‌های مورد مطالعه، صرفاً اسامی پنج بانک برتر ذکر شده است و سایر اسامی و نمرات منتشر نشده‌اند. اسامی و نمره کامل تمامی بانک‌های در تحریریه مجله موجود است.

۵۶. اسامی و نمره کامل تمامی بانک‌های در تحریریه مجله موجود است.

کتابنامه

- جمشیدی، ابوالقاسم (۱۳۸۲)، سیستم های مالی و سیاست پولی در جمهوری اسلامی ایران: سیاستگذاران پولی در ایران، تهران: انتشارات مؤسسه خدمات فرهنگی رسا.
- سلامی، حبیب الله و علی بهمنی (۱۳۸۰)، «اثر تعیین نرخ سود تسهیلات بر کارایی بانکداری بدون ربا»، پژوهش های اقتصادی، شماره ۲، صص ۲۷-۴۰.
- صمصامی، حسین (۱۳۸۹)، «ربا و مشکلات اقتصاد ایران»، معرفت اقتصادی، شماره ۱، صص ۱۱۳-۱۴۰.
- محسنی زنوزی، سید جمال الدین، پریسا جوهری سلماسی و علیرضا هلالی (۱۳۹۰)، «بررسی همگرایی بلندمدت نرخ سود بانکی با بازدهی بازار سهام در ایران»، معرفت اقتصاد اسلامی، شماره ۵، صص ۳۵-۴۶.
- مداح، مجید (۱۳۸۸)، اصول اقتصادسنجی (با رویکرد به مباحث ایران)، همدان: انتشارات نور علم، چاپ اول.
- Durbin, J; Watson, G. S (1951), "Testing for Serial Correlation in Least Squares Regression, II". *Biometrika* 38 (1-2), pp. 159-179
- Jarque, Carlos M; Bera, Anil K (1987), "A Test for Normality of Observations and Regression Residuals". *International Statistical Review* 55 (2), pp. 163-172
- Levin, A., C. F. Lin, and C. Chu (2002), "Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties", *Journal of Econometrics*, 108, pp. 1-24.
- Scott J. W., Arias J. C (2011), "Banking Profitability Determinants", *Business Intelligence Journal*, pp. 209-230
- Haron, S (1996a), "The Effects of Management Policy on the Performance of Islamic Banks", *Asia Pacific Journal of Management*, Vol 13, No.2, pp. 63-76.
- Haron, S. (1996b), Determinants of Islamic Bank Profitability, Unpublished PhD Thesis, University of New England.
- Boyd, J. H., Levine, R., & Smith, B. D (2000), the Impact of Inflation on Financial Sector Performance, *Journal of Monetary Economics*, 47(2), pp. 221-248.
- Revell, J. R. S. (1980). Costs and Margins in Banking: An International Survey, Paris: Organization for Economic Co-operation and Development.
- Levine, R., & Zevros, S (1998), Stock Markets, Banks, and Economic Growth, *American Economic Review*, 88(3), pp. 537-558.
- Ramadan, I. Z., Kilani, Q. A., & Kaddumi, T. A (2011), Determinants of Bank Profitability- Evidence from Jordan. *International Journal of Academic Research*, pp. 180-191.
- Awan, A. G. (2009). Comparison of Islamic and Conventional Banking in Pakistan, Proceedings 2nd CBRC, Lahore, Pakistan, pp. 1-36.

- Izhar, H., & Asutay, M (2007), Estimating the Profitability of Islamic Bank: Evidence from Bank Muallamat Indonesia. *Review of Islamic Economics*, 11(2), pp. 17-29.
- Haron, S., & Azmi, W. N. W (2004), Profitability Determinants of Islamic Banks: A Cointegration Approach, Creating Dynamic Leaders.
- Sufian, F., and Habibullah, M. S (2010), "Assessing the Impact of Financial Crisis on Bank Performance". *Asean Economic Bulletin*, 27(3), pp. 245-262.
- Kosmidou, K., Tanna, S., & Pasiouras, F (2005), Determinants of Profitability of Domestic UK Commercial Banks: Panel Evidence from the Period 1995-2002. *Economics, Finance and Accounting- Applied Research Working*, pp. 1-27.
- Idris, A. R., Asari, F. F. A. H, Taufik, N. A. A., Salim, N. J., Mustaffa, R., & Jusoff, K (2011), Determinants of islamic banking institutions' profitability in malaysia. *World Applied Sciences Journal 12* (Special Issue on Bolstering Economic Sustainability), pp. 1-7.
- Athanasoglous, P. P., Delis, M. D., & Staikouras, C. K. (2006). Determinants of Bank Profitability in the South Eastern European Region. Working Paper 47, Bank of Greece, pp. 1-31.
- Alkassim, F. A (2005), the Profitability of Islamic and Conventional Banking in the GCC Countries: A Comparative Study. Retrieved June 15, 2011, from http://blog.uny.ac.id/sukirno/files/2011/09/Profitability_Islamic_and-Conventional-Banking.pdf
- Bashir, A. M, (2003), "Determinants of Profitability in Islamic Banks: Some Evidences from the Middle East", *Islamic Economic Studies*. 11(1), pp. 31-57.
- Bashir, A. & Hassan, M (2004), Determinants of Islamic Banking Profitability, ERF Paper, 10th Conference.
- Van Horne, J. and Wachowicz, J. (2005). *Fundamentals of Financial Management* (12 ed.), UK: Pearson Education Limited.
- Moin, M. S. (2008). *Performance of Islamic Banking and Conventional Banking in Pakistan: A Comparative Study*.
- Flamini, V., McDonald, C., Schumacher, L. "The Determinants of Commercial Bank Profitability in Sub-Saharan Africa," IMF, Working Paper Series, forthcoming.
- Weaver, S.C (2001), Measuring Economic Value added: A Survey of the Practices of EVA Proponents. *Journal of Applied Finance*, 11, pp. 50-60.
- Ben Naceur, S, (2003), the Determinants of the Tunisian Banking Industry Profitability: Panel Evidence. ERF Research Fellow.
- Akhter, W., Raza, A., Oranzab & Akram, M, (2011), Efficiency and Performance of Islamic banking: the Case of Pakistan. *Far East Research Centre*, 2(2), pp. 54-70.
- Molyneux, P., & Thornton, J, (1992), Determinants of European Bank Profitability: a note. *Journal of Banking and Finance*, 16, pp. 1173-1178.
- Perry, P. (1992). Do banks gain or lose from inflation? *Journal of Retail Banking*, No. 14, pp. 25-30.
- Revell, J (1979), *Inflation and Financial Institutions*. Financial Times, London.

- Abreu, M., & Mendes, V. (2001). Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Evidence from Some EU Countries. Paper Presented at the Proceedings of the Pan-European Conference Jointly Organized by the IEFS-UK & University of Macedonia Economic & Social Sciences. Thessaloniki, Greece, pp. 17–20.
- Banks: a Cross-Sectional and Dynamic Panel Analysis. *the Manchester School*, 72 (3), pp. 363–381.
- Bikker, J.A., & Hu, H. (2002). Cyclical Patterns in Profits, Provisioning and Lending of Banks and Procyclicality of the New Basel Capital Requirements. *BNL Quarterly Review*, No. 221, pp. 143–175.
- Short, B.K (1979), the Relation between Commercial Bank Profit Rates and Banking Concentration in Canada, Western Europe and Japan. *Journal of Banking and Finance*, No. 3, pp. 209–219.
- Smirlock, M (1985), Evidence on the (none) Relationship between Concentration and Profitability in Banking. *Journal of Money, Credit, and Banking*, No. 17, pp. 69–83.
- Yudistira, D (2004), "Efficiency in Islamic Banking: an Empirical of Eighteen Banks", *Islamic Economic Studies*, Vol. 12, No. 1, pp. 1-19.
- Podder, B, (2012), Determinants of Profitability of Private Commercial Banks in Bangladesh: an Empirical Study, Master Thesis of in Banking and Finance, Asian Institute of Technology, School of Management.
- Hester, Donald D. and John F. Zoellner (1966), the Relation between Bank Portfolios and Earnings: An Econometric Analysis, *Review of Economics and Statistics*, No. 48, pp. 372-386.
- Bourke, P (1989), Concentration and Other Determinants of Bank Profitability in Europe, North America and Australia. *Journal of Banking and Finance*, No. 13, pp. 65-79.
- Staikouras, Ch., & Wood, G (2003), the Determinants of Bank Profitability in Europe. Paper Presented at the Proceedings of the European Applied Business Research Conference, Venice, Italy, pp. 9–13.
- Arellano, M (1987), "Computing Robust Standard Errors for Within-groups Estimators," *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, No. 49, pp. 431-434.
- Teng, K. Y (2012), *The Determinants of Islamic Banks Profitability In Malaysia* (Doctoral Dissertation, Universiti Tunku Abdul Rahman).
- Yusof, Eddy and Fahmy, Ezry (2008), "Are Islamic Banks in Malaysia Really Islamic'?", *Munich Personal Repec Archive*, MPRA, Paper No. 20901, pp. 10-12.

Examining the Determinants of Net Income in Riba-Free Banking with an Emphasis on Differences Between Realized and on Account Profits (Case Study: Iran's Riba-Free Banking System)

Mahdi Ghaemiasl*

Received: 13/15/2015

Shahab Matin**

Accepted: 20/01/2016

Sadegh Bafandeh Imandoust***

Sayyed Mahdi Mousavi Barrodi****

According to the Riba-Free Banking Act, banks are authorized to use the entrusted deposits in profitable plans on behalf of the depositors, and at the end of the financial year, to divide the profits among the mselves and the depositors after deducting related fees and charges. The most important feature of Riba-Free Banking is the manipulation and allocation of resources, the introduction of partnership and exchange contracts and removal of interest from the banking system to replace it with on account profit with varying efficiency. In this study, to evaluate the effect of Riba-Free Banking law on the banking system profit making, factors affecting the bank's net profit for the period 1386-1392 (A.H.S) are examined. The results show that with an increase on only one percent of the difference between on account and final dividends, banks' net profits rise by 0.11%, which is a significant figure. In other words, if banks perform according to this very important Riba- Free Banking principle, not only will they not lose but make more net profit. In addition, a more law-abiding and efficient performance in granting the actual on account profits and calculating them more definitively at the end of the period can greatly encourage the attraction of more banking resources and eliminate any doubts related to the contracts with varying yields verging on usury.

Keywords: Net Profit of the Bank, Riba -Free Banking, the Difference between the Realized and on Account Profits

---

* PhD. in Economics, Visiting Professor, Faculty of Economics, Kharazmi University, (Corresponding author), m.ghaemi84@gmail.com

** M.A in Economic Sciences, matin.econ@gmail.com

*** Associate professor of Economics, Faculty of Economics, Payame Noor University, imandoust@pnu.ac.ir

**** PhD. Candidate in Economics, Faculty of Islamic Studies and Economics, Imam Sadiq University, barrodi@isu.ac.ir